

BAŁKANY XX/XXI



Bośnia i Hercegowina

Kultura, literatura, język, polityka

pod redakcją
Anetty Buras-Marciniak



Bośnia i Hercegowina

Kultura, literatura, język, polityka



**SERIA WYDAWNICZA
„BAŁKANY XX/XXI”**

*Bośnia i Hercegowina 15 lat po Dayton. Przeszłość
– teraźniejszość – perspektywy. Studia i szkice,
pod redakcją Pawła Chmielewskiego i Sławomira
Lucjana Szczesio, Łódź 2011 (t. 1)*

*Jan Muś, Marta Szpala, Chorwacja w Unii Europejskiej/
Croatia in the European Union, Łódź 2012 (t. 2)*

*Bałkany Zachodnie między przeszłością a przyszłością,
pod redakcją Pawła Chmielewskiego i Sławomira
Lucjana Szczesio, Łódź 2013 (t. 3)*

*Magdalena Rekść, Mity narodowe i ich rola
w kreowaniu polityki na przykładzie państw
byłej Jugosławii, Łódź 2013 (t. 4)*

*Andrzej Dubicki, System partyjny Królestwa Rumunii.
Uwarunkowania i funkcjonowanie, Łódź 2013 (t. 5)*

*Konrad Składowski, System rządów
w Republice Chorwacji, Łódź 2013 (t. 6)*

*Bałkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa
euroatlantyckiego, pod redakcją Albina Głowackiego
i Sławomira Lucjana Szczesio, Łódź 2015 (t. 7)*

*Magdalena Rekść, Wyobrażenia zbiorowe społeczeństw
byłej Jugosławii w XXI wieku. Perspektywa politologiczna,
Łódź 2019 (t. 8)*

BAŁKANY XX/XXI



Bośnia i Hercegowina

Kultura, literatura, język, polityka

pod redakcją
Anetty Buras-Marciniak



**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

Łódź 2019

Anetta Buras-Marciniak – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny
Katedra Języków Specjalistycznych i Komunikacji Międzykulturowej
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

RECENZENT

Lilla Moroz-Grzelak

REDAKTOR INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Joanna Balcerak

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/stas11

© Copyright by Authors, Łódź 2019

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2019

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09108.19.0.K

Ark. wyd. 12,7; ark. druk. 19,0

ISBN 978-83-8142-583-4

e-ISBN 978-83-8142-584-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63



Marinko Zekić

(15.04.1969 Sarajewo – 21.03.2018 Poznań)

Spis treści

Słowo wstępne	11
In memoriam Marinko Zekić (<i>Sanjin Kodrić</i>)	17
<i>Marinko Zekić</i>	
Smijemo se jer smijemo. Humor kao sredstvo preživljavanja.....	23
<i>Sanjin Kodrić</i>	
Od <i>Spavača pod kamenom</i> do <i>Kamenog spavača</i> Maka Dizdara: o povijesti knjige i arheologiji teksta	43
<i>Magdalena Koch, Katarzyna Dylewska</i>	
Trauma oraz strategie pamięci i zaświadczenia w kobiecych narracjach (anty)wojennych w literaturze Bośni i Hercegowiny. <i>Opowieści – rodzaj żeński, liczba mnoga</i> Šejli Šehabović.....	67
<i>Perina Meić</i>	
Pismo prijatelju (o Andrićevoj noveli <i>Pismo iz 1920</i>)	93
<i>Muris Bajramović</i>	
Poezija za djecu u Bosni i Hercegovini	111
<i>Anna Modelska-Kwaśniowska</i>	
Twórczość literacka kobiet w Bośni i Hercegowinie po 1990 roku na wybranych przykładach.....	139

Lejla Kodrić Zaimović

- Ustanove nacionalnog pamćenja u Bosni i Hercegovini,
historijska ishodišta njihove konvergencije i parale-
lizmi u njihovoj praksi danas 165

Danko Šipka

- Dinamika u razmjenskom sloju kulturnog identiteta:
istraživanje slučaja turcizama u srpskohrvatskom.. 203

Jasmin Hodžić

- Status bosanskog jezika u doba osmanske i austrougarske
uprave Bosnom..... 215

Marcin Antczak, Anetta Buras-Marciniak

- Afera Agrokomerc w kontekście kryzysu gospodarczego
i politycznego w Jugosławii lat osiemdziesiątych 243

Magdalena Reksć

- Bośniackie metafory i ich polityczne znaczenie 261

Jolanta Mindak-Zawadzka

- Boszniacy bośniaccy – Boszniacy gorańscy 281

Anetta Buras-Marciniak

- Bośnia i Hercegowina. Sytuacja społeczno-gospodarcza... 289

Contents

Preface	11
In memoriam Marinko Zekić (<i>Sanjin Kodrić</i>)	17
<i>Marinko Zekić</i>	
We laugh because we can. Humor as a means of survival....	23
<i>Sanjin Kodrić</i>	
From the <i>Sleeper under the stone</i> to the <i>Stone sleeper</i> by Mak Dizdar (on history of the book and archaeology of the text).....	43
<i>Magdalena Koch, Katarzyna Dylewska</i>	
Trauma, strategies of memory and testimony in wo- men's (anti)war narratives in literature of Bosnia and Herzegovina. <i>A Plural Noun of Feminine Gender</i> by Šejla Šehabović	67
<i>Perina Meić</i>	
A letter to a friend (about Andrić's short story <i>Pismo iz</i> <i>1920</i>).....	93
<i>Muris Bajramović</i>	
Poetry for children in Bosnia and Hercegovina	111
<i>Anna Modelska-Kwaśniowska</i>	
Women's writing in Bosnia and Herzegovina after 1990 on some examples	139

Lejla Kodrić Zaimović

- National memory institutions in Bosnia-Herzegovina,
historical origins of their convergence and parallel-
isms of their practices today 165

Danko Šipka

- The dynamics in the interaction lexical layer of cultural
identity: a case study of Near Eastern loanwords in
Serbo-Croatian 203

Jasmin Hodžić

- The status of the Bosnian language in the Ottoman
and Austro-Hungarian Bosnia..... 215

Marcin Antczak, Anetta Buras-Marciniak

- The Agrokomerc affair in the context of economic and
political crisis in the 1980s Yugoslavia..... 243

Magdalena Rekšć

- Bosnian metaphors and their political meaning..... 261

Jolanta Mindak-Zawadzka

- Bosniacs from Bosnia – Bosniacs from Gora (Kosovo).... 281

Anetta Buras-Marciniak

- Bosnia and Herzegovina. Socio-economic situation..... 289

Słowo wstępne

Tom *Bośnia i Hercegowina. Kultura, literatura, język, polityka*, w założeniu jego inicjatorów – wypełniając lukę badawczą – stanowi kompendium wiedzy o federacyjnym kraju, powstałym po krwawym rozpadzie Jugosławii. Pomysł stworzenia monografii poświęconej współczesnej Bośni i Hercegowinie zrodził się w 2017 roku w otoczeniu Marinka Zekicia, jednak finalizowanie przez Autora habilitacji oraz konieczność zmierzenia się z początkowym stadium choroby na pewien czas zatrzymały pracę. Nieoczekiwana śmierć M. Zekicia w marcu 2018 roku stała się dla współinicjatorki tego naukowego projektu impulsem do podjęcia i ukończenia zapoczątkowanego dzieła, by w ten sposób oddać Mu hołd.

Marinko Zekić (1969–2018) ukończył studia filologiczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Sarajewie (1993), lecz wojna w Bośni i Hercegowinie oraz długotrwałe oblężenie miasta uniemożliwiły Mu dalszy rozwój naukowy. Po kilku latach pobytu w Niemczech, w 1998 roku przybył do Polski. Tu rozpoczął pracę naukowo-dydaktyczną jako lektor języka chorwackiego i serbskiego w Katedrze Filologii Słowiańskiej UAM w Poznaniu oraz na Uniwersytecie Łódzkim. Obok praktycznej nauki języka prowadził zajęcia z gramatyki opisowej i porównawczej języków słowiańskich, uwzględniając uwarunkowania geokulturowe, historyczne, społeczne i polityczne Słowiańszczyzny południowej. Pomyślna obrona rozprawy doktorskiej w dziedzinie nauk humanistycznych

w zakresie literaturoznawstwa (Instytut Filologii Słowiańskiej UAM, 2003) pozwoliła Mu kontynuować badania. Ich główną osią pozostawała problematyka przemian kulturowych i społecznych kraju, z którego się wywodził. Owocem tych prac, poza licznymi artykułami, była interdyscyplinarna monografia, na podstawie której, na kilka tygodni przed śmiercią, uzyskał tytuł doktora habilitowanego (2018).

Marinko Zekić¹ – slawista, kulturoznawca i literaturoznawca – w obszernym interdyscyplinarnym studium *Muslimanski odgovor izazovima Okcidenta. Islamizacija Zapada ili vesternizacija islamskog svijeta. S posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu i bosanskohercegovačke muslimane – Bošnjake* (Poznań 2017, ss. 508) podjął szereg istotnych problemów badawczych, które zyskują znaczenie w dobie dokonujących się na świecie przemian. Postawione przez Autora pytania ułatwiają poszukiwanie odpowiedzi, w jakim stopniu możliwa jest islamizacja świata zachodniego, w jakim zaś modernizacja świata islamu. Ukazując kontekst historyczny pojawienia się islamu na Półwyspie Bałkańskim, przedstawił sposoby przyjmowania nowej religii w czasach Imperium Osmańskiego. Na podstawie analizy historycznych dokumentów bośniackich wskazał koniec XVIII wieku jako okres, kiedy w piśmiennictwie bośniacko-hercegowińskim powstała kategoria narodu, którego podstawowym wyznacznikiem była wyznawana religia. Skomplikowane interferencje kulturowe bośniackich muzułmanów, Serbów wyznających prawosławie i katolickich Chorwatów, zamieszkujących Bośnię i Hercegowinę, wpłynęły na charakter i kształt obecnego państwa.

¹ O Marinku Zekiciu, oddając naturę człowieka i badacza, pisze promotor Jego rozprawy doktorskiej i opiekun naukowy Bogusław Zieliński (*Na zawsze pozostaniesz w tej Bośni, której poszukiwałeś. Wspomnienie o dr. hab. Marinko Zekiciu (1969–2018)*), „Poznańskie Studia Slawistyczne” 2018, nr 14, s. 397–399).

To właśnie *casus* Bośni i Hercegowiny stanowił pretekst do gruntownych badań współlistnienia zróżnicowanych kulturowo i wyznaniowo społeczeństw oraz funkcjonowania muzułmanów na świecie, w przeszłości i współcześnie.

Przedwczesna śmierć M. Zekicia nie kończy Jego dokonań, dowodzi jedynie wartości stworzonych przez Niego prac i rangi podejmowanej problematyki. Monografia, już po Jego śmierci, została doceniona przez jury XXIII edycji Nagrody im. Profesora Jerzego Skowronka jako istotne źródło poznania społeczeństw, których istnienie i funkcjonowanie determinuje wyznanie. Podjęta przez Niego inicjatywa stworzenia interdyscyplinarnego tomu poświęconego Bośni i Hercegowinie, choć niedokończona, uczyniła Go faktycznie patronem naukowego przedsięwzięcia, jakim jest pogłębione badanie niewielkiego kraju na Półwyspie Bałkańskim, ogniskującego problemy całej Europy. Jednocześnie wyznaczyła kierunek przyszłych badań, gdy w obliczu postępującego wyjaławienia się metodologii ergo-centrycznych zyskują znaczenie interdyscyplinarność i otwarcie się na istotną społecznie problematykę.

Publikacja *Bośnia i Hercegowina. Kultura, literatura, język, polityka* składa się z 13 tekstów – siedmiu w języku chorwackim/bośniackim oraz sześciu w języku polskim. Całość stanowi wartościowe źródło wiedzy o Bośni i Hercegowinie, obejmujące wszystkie wskazane w tytule kręgi tematyczne. Tom otwiera artykuł Marinka Zekicia, niepublikowany dotąd, napisany specjalnie z myślą o zainicjowanym projekcie, pod znamiennym tytułem: *Smijemo se jer smijemo. Humor kao sredstvo preživljavanja*. Odpowiednio zastosowany teoretyczny aparat badawczy został wykorzystany do ukazania dowcipu, obecnego w wojennej przestrzeni Bośni lat 1992–1995. To żart miał stanowić swoisty oręż w walce o przetrwanie w sytuacji strachu i zagrożenia. Autor przytoczył krążące wówczas dowcipy, które – w zestawieniu z anegdotami tworzonymi przez Żydów w ekstremalnych warunkach obozów II wojny światowej

– nie tylko ukazują bośniackie poczucie humoru, lecz także dokumentują, w jaki sposób humor w skrajnych sytuacjach stawał się wentylem psychicznego bezpieczeństwa.

Grupa opracowań dotyczących dziedzictwa i rozwoju literatury Bośni i Hercegowiny obejmuje różnorodne kwestie związane z jej tematyką i kondycją. Sanjin Kodrić w swoim analitycznym tekście *Od „Spavača pod kamenom” do „Kamenog spavača” Maka Dizdara: o povijesti knjige i arheologiji teksta* odniósł się do dorobku znaczącego dla bośniackiej tradycji literackiej poety. Skonfrontował bogactwo materiałów z jego archiwum, dokumentujących proces twórczy, z opublikowanymi „efektami tworzenia” w postaci tomików wierszy. Plany, zderzone z ich realizacją, zostały osadzone w kontekście historycznym literatury (poezji) bośniackiej. Analiza historyczna *Listu z roku 1920* Ivo Andrićia, przeprowadzona przez Perinę Meić w artykule *Pismo prijatelju (o Andrićevoj noveli „Pismo iz 1920”)* to nie tylko odtworzenie koncepcji dziejów Bośni, lecz także opis okoliczności powstania utworu Andrićia, dostarczający bogatego materiału interpretacyjnego. Najnowsze trendy literackie w pisarstwie kobiet stały się tematem dwóch innych tekstów. Pierwszy z nich (*Twórczość literacka kobiet w Bośni i Hercegowinie po 1990 roku na wybranych przykładach*) autorstwa Anny Modelskiej-Kwaśniewskiej stanowi prezentację literatury Bośni i Hercegowiny, kreowanej przez kobiety. Analizę ich pisarstwa połączono z ukazaniem bośniackiej wizji kobiety w społeczeństwie z punktu widzenia tradycji, pojmowania jej roli oraz traumatycznych przeżyć wojny. Magdalena Koch i Katarzyna Dylewska, autorki drugiego tekstu (*Trauma oraz strategie pamięci i zaświadczenia w kobiecych narracjach (anty)wojennych w literaturze Bośni i Hercegowiny. „Opowieści – rodzaj żeński, liczba mnoga” Šejli Šehabović*), odniosły się z kolei do modeli prozy kobiecej i traumatycznej, naznaczonej wojną narracji w literaturze (anty)wojennej. Jako przykład wykorzystały

twórczość Šejli Šehabović, tłumaczoną również na język polski. Uzupełnieniem artykułów dotyczących literatury jest tekst *Poezija za djecu u Bosni i Hercegovini* Murisa Bajramovicia, o twórczości dla dzieci.

Do monografii zostały też włączone teksty, poświęcone językowi bośniackiemu. Jasmin Hodžić (*Status bosanskog jezika u doba osmanske i austrougarske uprave Bosnom*) zaprezentował w układzie diachronicznym źródła i materiały, w których znalazło się udokumentowane terytorialne określanie języka jako bośniackiego. Danko Šipka (*Dinamika u razmjenskom sloju kulturnog identiteta: istraživanje slučaja turcizama u srpskohrvatskom*) omówił leksykę współczesnego języka bośniackiego i jego cechy charakterystyczne, ujęte w szerszym kontekście słowiańskim. Wskazał, że ze względu na osmańską historię federacyjnego dziś państwa, dla języka bośniackiego typowa jest leksyka zaczerpnięta z języka tureckiego. W komunikacie Jolanty Mindak-Zawadzkiej (*Bosznia-cy bošniacy – Boszniacy gorańscy*) zostały przedstawione, w ugruntowany badawczo sposób, podobieństwa zjawisk zachodzących w językach Boszniaków i słowiańskich muzułmanów w Kosowie. Zagadnienia komunikacji i politologii łączy opracowanie Magdaleny Rekść *Bośniackie metafory i ich polityczne znaczenie*, będące analizą stereotypizacji bośniackiej przestrzeni w języku komunikacji.

Dopełnienie obrazu Bośni i Hercegowiny stanowią teksty poświęcone problematyce ekonomicznej tego kraju na tle uwarunkowań politycznych federacyjnej Jugosławii. Marcin Antczak i Anetta Buras-Marciniak zaprezentowali te zagadnienia we wspólnym opracowaniu (*Afera Agrokomerc w kontekście kryzysu gospodarczego i politycznego w Jugosławii lat osiemdziesiątych*), zaś A. Buras-Marciniak (*Bośnia i Hercegowina. Sytuacja społeczno-gospodarcza*) ukałała stan obecny i perspektywy rozwoju kraju, zarysowując kwestię korupcji na szczeblach władzy. W tym kontekście

ważny jest artykuł Lejli Kodrić Zaimović (*Ustanove nacionalnog pamćenja u Bosni i Hercegovini, historijska ishodišta njihove konvergenije i paralelizmi u njihovoj praksi danas*), poświęcony instytucjom chroniącym dziedzictwo kulturowe. Autorka przedstawiła w ujęciu historycznym funkcjonowanie muzeów, archiwów i bibliotek.

Artykuły składające się na publikację przybliżają wiedzę o Bośni i Hercegowinie. Zjawiska zachodzące w literaturze tego kraju, badane z perspektywy zewnętrznej, a także kwestie związane z językiem i uwarunkowaniami polityczno-ekonomicznymi odsłaniają mentalnościowe obciążenie tragiczną wojną ostatniej dekady XX wieku państwa, które w swej strukturze pozostaje niezmiennym pograniczem etnicznym i kulturowym. Teksty pisane przez autorów bośniackich, z perspektywy wewnętrznej, odnoszące się do teraźniejszości lub odległej przeszłości, odkrywają tematy osmańskiego dziedzictwa kulturowego Bośni i Hercegowiny, przemilczane lub reglamentowane w okresie „braterstwa i jedności” federalcyjnej Jugosławii. Co znamienne, oddają specyfikę języka ich autorów, dumnych z etnolektu, który zyskał oficjalną nazwę języka bośniackiego.

Tom *Bośnia i Hercegowina. Kultura, literatura, język, polityka* wpisuje się w nurt pogłębionych badań nad tym regionem. Dobór autorów i różnorodność problematyki pozwalają odkrywać dziedzictwo trzech etnosów, stanowiące jądro państwowości bałkańskiego kraju – ojczyzny Marinka Zekicia, inicjatora tego projektu.

Anetta Buras-Marciniak